

Vänsterpress om allmänna rösträttens införande i Sverige 1918

I Sverige infördes allmän och lika rösträtt för både män och kvinnor sommaren 1918. En starkt bidragande orsak till att beslutet togs just då var otvivelaktigt den ryska revolutionen, vilken påverkat stämningarna. Rädslan för en revolution ledde till att de konservativa, som tidigare varit emot en sådan rösträttsreform, gick med på avskaffa den tidigare graderade rösträtten¹, samtidigt som kvinnor fick rösträtt och blev valbara i kommunalvalen.

Det första tillfället där de nya reglerna tillämpades var i kommunalvalet 1919. Men eftersom de nya reglerna krävde grundlagsändring så kom regeln om allmän och lika rösträtt för både män och kvinnor (från 23 års ålder) tillämpas fullt ut först 1921, i valen till riksdagens andra kammare. Men fortfarande fanns en del inskränkningar, t ex undantogs de som var omhändertagna av fattigvården, fängelseinterner, romer², omyndigförklarade, liksom vapenvägrare – det sistnämnda undantaget avskaffades 1922, de övriga senare.

De följande artiklarna redogör för de historiska omständigheterna och händelseförloppet som ledde till den allmänna rösträttens införande.

Martin Fahlgren 19/12 2018

Innehåll

Internationalen	1
<i>"Den svenska demokratin föddes i feighet"</i>	1
Offensiv	5
<i>Vintern 1918: Hotet om revolution gav allmän rösträtt</i>	5

¹ Graderad rösträtt betyder att inte alla röster är likvärdiga. I Sverige kunde förmögna medborgare få upp till 40 röster/person i kommunal- och landstingsvalen, samtidigt som andra inte hade någon rösträtt alls.

² För romernas del användes argumentet att de saknade fast folkbokföringsadress (de flyttade omkring), vilket krävdes för rösträtt. Detta ändrades först 1959.

Internationalen

”Den svenska demokratin föddes i feighet”

Per Leander

Internationalen 9/11 2018

Förstamajdemonstration på Gärdet 1902 i Stockholm. Allmän rösträtt står det på fanan.

Det är nu hundra år sedan Sverige blev ett demokratiskt land med allmän rösträtt. Arbetarrörelsen hade länge kämpat för detta, men det var först genom trycket från den ryska revolutionen 1917, och framför allt den tyska novemberrevolutionen 1918, som den svenska borgarklassen gav med sig, livrädda för att det annars skulle bli revolution även i Sverige. Samtidigt var de svenska socialdemokraterna beredda att kompromissa på flera punkter med högern, medan vänstersocialisterna ville gå betydligt längre. Per Leander berättar hur det gick till.

”Den 9 november utbröt den tyska revolutionen. Inom några timmar stod Tyskland i revolutionär låga. I Österrike, Ungern och Bulgarien bröt revolutionen även ut. Fred! Fred! Frihet! Frihet! hördes som ett dovt brus. Hela Europa skakades i sina grundvalar.”. Så skriver Fredrik Ström i sina memoarer om hösten 1918. Han var en av grundarna för det svenska Socialdemokratiska vänsterpartiet, som hade bildats året innan, efter att ha brutit med Hjalmar Brantings högersossar.

”Tyskland och dess härförare begärde fred”, fortsätter Fredrik Ström: ”Vapenvilan slöts den 11 november. Kejsar Wilhelm med sina närmaste flydde till Holland. Hindenburg gav tyska armén order till reträtt. Varje dag i november föll en kejsar- eller kungakrona: Tysklands, Österrikes, Bayerns, Badens, Württembergs, Sachsens, Bulgariens, Ungerns och de otaliga

tyska furstenkronorna. Aldrig har världen upplevt ett sådant skådespel. Själva sagorna överträffades.”

Den 9 november utropades den tyska socialistiska republiken av Karl Liebknecht, den tyske vänstersocialdemokraten som hade suttit fängslad sedan 1914, då han protesterade mot världskriget, men nu hade befriats av revolutionen. Liebknecht höll sitt tal inför en jublande folkmassa från en balkong i det erövrade kejsarslottet i Berlin där man hissade den röda flaggan.

Men samtidigt, bara en kilometer därifrån, stod högersocialdemokraten Philip Scheidemann i ett fönster i riksdagshuset och utropade också en republik, inför en annan jublande folkmassa. Men de båda före detta partikamraterna Scheidemann och Liebknecht hade helt olika uppfattningar om vad för republik de ville ha, och konflikten mellan den revolutionära och den reformistiska grenen av arbetarrörelsen nådde nu sin höjdpunkt. Snart skulle Liebknecht tillsammans med Rosa Luxemburg bilda det tyska kommunistpartiet, inspirerade av bolsjevikernas framgångar i Ryssland.

I Sverige hade under hösten 1918 bristen på livsmedel blivit en akut fråga till följd av ransonerings- och stigande priser, även om det inte förekom några hungerkravaller som under 1917. För arbetarrörelsen fanns det dock en stor skillnad jämfört med året innan. 1917 var socialdemokraterna fortfarande i opposition. Nu satt de med i regeringen tillsammans med liberalerna och måste stå till svars för de höga livsmedelspriserna. Något som Vänsterpartiet tog fasta på när man den 28 oktober samlade till massmöte i Auditorium, en av de största möteslokalerna i Stockholm med plats för nästan tvåtusen personer.

Vänstern drog igång en kampanj med krav på bättre kontroll över livsmedelsdistributionen och att arbetarnas behov av mat skulle gå före producenternas vinstintressen. Men samtidigt som den stora livsmedelsdemonstrationen gick av stapeln i Stockholm på väg mot riksdagen, nåddes Sverige av nyheterna om den tyska revolutionens utbrott, och livsmedelsfrågan hamnade plötsligt i skuggan för den nu åter aktualiserade författningsfrågan. Om de tyska arbetarna hade visat att de kunde störta sin kejsare och utropa en demokratisk republik, kunde väl svenska arbetare också göra sig av med sin kung och kräva allmän och lika rösträtt.

Söndagen den 10 november höll Vänsterpartiets ledning med Zeth Höglund i spetsen ett extrainkallat sammanträde som antog manifestet Fram för den socialistiska republiken! Där förkunnades att en ”revolutionär våg böljar över världen. Det ryska proletariats heroiska resning för ett år sedan har äntligen funnit gensvar hos de österrikisk-ungerska och tyska folken, som så länge behärskats av militarismens och imperialismens onda andar. Tronerna ramla, folken avge sina myndighetsförklaringar. En ny dag randas för de hittills förtrampade och utsugna massorna, som nu ta sina öden i sina egna händer.”

Vidare fastslogs att ”Sverige hör till de mest efterblivna och reaktionärt styrda länderna i Europa. Vi minns borggårdskuppen 1914 och allt det elände, som dess följdföreteelser bragt över landet. Vi minns första kammaren, denna medeltida representation för ett förstockat och stint penningvälde, och dess hånskratt inför de folkliga kraven. Vi minns, att inte ens den nuvarande andra kammaren är vald enligt allmän rösträtt. Nu är tiden inne, att också Sveriges folk avskaffar sig dessa förnedrande skammens ok, och ställer sig som fria jämlingar i ledet bland de frigjorde nationerna i öster och söder.”

I manifestet ställdes nio konkreta krav: 1. Bildandet av en socialistisk regering, stödd på arbetare, bonde- och soldatråd i hela landet; 2. Republikansk statsförfattning; 3. Första kammarens avskaffande; 4. Allmän rösträtt för män och kvinnor från 20 år; 5. Militärövningarnas omedelbara inställande; 6. Höjda löner för alla arbetare; 7. Åtta timmars arbetsdag; 8. Arbetarkontroll över industrin; 9. Samt att bolagens, godsens och statens jord genast skulle övergå i samhällets kontroll till statares, torpare, drängars, bondesönars och skogsarbetares

disposition. För att förverkliga dessa krav uppmanade man arbetarna att genomföra demonstrationer och strejker, samt att bilda "arbetare-, soldat- och bonderåd med uppgift att sätta folkets organisatoriska kraft bakom edra fodringar".

Dagen efter, den 11 november, höll manifestets huvudförfattare Zeth Höglund tal i ett fullsatt Auditorium. Där förkunnade Höglund att den borgerliga demokratin och parlamentarismen inte var tillräckliga medel för att uppnå arbetarklassens befrielse från kapitalismens orättvisor och förtryck. "Att våld måste utnyttjas, ligger i sakens natur. Ingen revolution kan komma till stånd utan våld", skanderade Höglund: "Vi hylla ej våldet, men finna det oundgängligt under den nödvändiga övergångstiden."

VÄNSTERSOCIALISTERNA Fredrik Ström och Zeth Höglund ville gå längre.

Höglunds hopp om att Vänsterpartiet nu skulle få en ledande roll i den kommande svenska revolutionen var kanske inte speciellt realistiskt, då socialdemokraterna trots allt var sex gånger större och det parti som en majoritet av arbetarna fortfarande identifierade sig med. Höglund mötte även på hårt motstånd inom det egna partiet från de mera moderata vänstersocialisterna som Carl Lindhagen, Fabian Månsson, Ivar Vennerström och Erik Hedén. De kommande dagarna hölls det möten och hätska överläggningar inom partiledningen, som slutade med en omröstning i vilken den moderata gruppen segrade med röstetalet 14-13. Det ledde till att de radikalaste punkterna i Höglunds manifest ströks, och att Vänsterpartiet skulle hålla fast vid den parlamentariska vägen och söka samförstånd med socialdemokraterna. Rent taktiskt var beslutet dock en stor miss, då den socialdemokratiska partiledningen tackade nej till erbjudandet om samverkan med vänstern och föredrog att fortsätta sin allians med liberalerna.

För Hjalmar Branting var rösträtten överordnad alla andra politiska frågor. I den mån han trodde på ett framtida socialistiskt samhälle, så var det genom demokratiska val och fredliga reformer som socialismen skulle byggas, inte genom revolution. Redan i april 1918 hade socialdemokraterna tillsammans med liberalerna i regeringen försökt driva igenom en lag om allmän rösträtt, men Högerpartiets Arvid Lindman drog återigen samma visa om att kvinnor inte hade förstånd nog att delta i politiska beslut. Något som fick vänstersocialisten Ivar

Vennerström att påpeka: ”Vi styrde, vi män, till 1914, till den svarta veckan, och vi ha styrt även sedan. Och hur ha vi styrt? Hur ser nämligen Europa ut nu? Det är en enda ruinhög, och det är vi män, som ha styrt det därhän, kvinnorna har icke hjälpt till.”

Trots att socialdemokraterna och liberalerna formellt ledde landet, kunde de inte få igenom några beslut så länge högern dominerade första kammaren. Men efter den tyska novemberrevolutionen skulle maktbalansen förskjutas, då de konservativa greps av rädslan för att en revolution skulle kunna bryta ut även i Sverige. Situationen var mycket mer laddad än 1917. Civilminister Axel Schotte förklarade att det inte längre gick att lita på militären, och kung Gustaf V började packa sina väskor på slottet och gjorde sig redo att fly. 1918 var året då Bernadottedynastin firade hundra år på tronen, men nu såg jubileumsåret istället ut att kunna gå till historien som den svenska monarkins sista.

”Situationen i Sverige är ingalunda den bästa. Livsmedelssvårigheterna öka oron och budskapen från utlandet kunna lätt på sinnen ha den verkan, att man inom massorna får den uppfattningen att även hos oss något måste göras. Skulle proletärrevolutionen vinna seger, är det slut på gamla Sverige och dess kultur”, skrev högerledaren Ernst Trygger i sin dagbok, där han också antydde att en rysk utveckling vore det värsta skräckscenariot: ”Samtidigt rasar bolsjevismen i Ryssland på ett förfärande sätt. Alla borgerliga äro fogelfria och mord och plundring utgör massornas förnämsta sysselsättning. Även hos oss finnas den röda terrorns agenter, som utströ pengar för att bereda jordmånen även här för denna samhällspest.”

Sveriges ledande kapitalister började nu också inse faran av att en socialistisk revolution skulle kunna bryta ut och ta ifrån dem deras företag och privilegier. Därför vände sig de stora bank-, industrimännen och redarna i slutet av november till högerledarna Trygger och Lindman och uppmanade dem att tillmötesgå regeringen i rösträttsfrågan. Samtidigt förklarade kung Gustaf att han var beredd att acceptera rösträttsreformen, bara monarkin inte hotades.

Under december 1918 stod det klart att högern var redo att göra stora eftergifter för att tillmötesgå socialdemokraterna och liberalerna om en ny författningsförordning, samtidigt som trycket ökade på alla parter till följd av stora arbetardemonstrationer runt om i landet. Så fick Hjalmar Branting och liberalernas Nils Edén äntligen igenom kravet på allmän rösträtt för män och kvinnor från 23 års ålder, samt avskaffandet av den 40-gradiga röstskalan baserad på inkomst i kommunalvalen. Första kammaren och monarkin skulle dock få vara kvar, och inget sades om att införa åtta timmars arbetsdag eller de andra sociala reformer som arbetarna hoppades på.

Det var inte bara vänstern som var missnöjd med denna kompromiss. Många framträdande unga socialdemokrater hade velat gå betydligt längre än sin Hövding, framförallt vad gällde kravet på republik, som förespråkades av bland andra Per Albin Hansson, Gustav Möller och Ernst Wigforss. Den blivande finansministern Wigforss skrev i ett privat brev till den blivande utrikesministern Östen Undén, att han förstod att en stor del av partimedlemmarna kände sig förrådda av partiledningen som inte tog vara på den revolutionära stämningen för att driva igenom fler av de för socialdemokraterna självklara kraven: ”Jag kan inte annat än bekänna, att det är synnerligen begripligt, att massorna av arbetare uppfattar hela partiledningens taktik som medvetet bedrägeri.”

”Den svenska demokratin föddes i feighet”, ansåg Zeth Höglund: ”Här hade man nu högern ställd mot väggen med revolvern för pannan och ingen utsikt att komma undan, men istället för att göra processen kort med brottslingen kastar (socialdemokraterna och liberalerna) vapnet ifrån sig och räcker den slagne handen till samförstånd – samförstånd på demokratins och arbetarklassens bekostnad!” Och Fredrik Ström menade under remissdebatten att högern borde ”tacka, prisa och lova Herren sin gud” för att de sluppit undan så lätt.

Det första demokratiska valet hölls hösten 1921. Tills dess fortsatte den liberala-socialdemokratiska regeringen att styra med Nils Edén som statsminister.

Offensiv

Vintern 1918: Hotet om revolution gav allmän rösträtt

Arne Johansson

Offensiv 12/12 2018

Några av de ledande vänstersocialdemokraterna, från vänster Fredrik Ström, Kata Dahlström, Angelica Balabanoff och Zäta Höglund

Det var den 17 december 1918 som den svenska högern till slut gav upp det långvariga motståndet och en överenskommelse om allmän och lika rösträtt för män och kvinnor till sist kunde uppnås.

Många har likt journalisten Per T Ohlsson, som skrivit en bok om 1918, förvånat sig över det förbluffande ointresse som landets etablisseman visar för minnet av den parlamentariska demokratins genombrott. Ingen av dem har haft intresse av att påminna om att det krävdes ett hot om revolution för att det skulle drivas igenom.

Allmän rösträtt och åtta timmars arbetsdag hade ända från början varit två av arbetarrörelsens viktigaste krav. Våren 1902 markerade den unga socialdemokratin med stöd av facken också sin ledande roll i den svenska kampen för rösträtten med en tre dagar lång politisk storstrejk. Ändå skulle det dröja fram till dess att den ryska och tyska revolutionen 1918, i slutet av första världskriget, hotade att spilla över till Sverige innan motståndet från kungahuset, den storsvenska högern och storfinansen kunde brytas.

Genombrottet kom först i slutet av den utdragna orostid 1917-18, som våren 1917 inleddes med socialdemokratins splittring, jubel över tsarens fall i den ryska februarirevolutionen, landsomfattande hungermarscher och kungaregeringen Hammarskjölds fall. De förhoppningar inom vänstern som hade tänts av socialdemokraternas valseger hösten 1917 hade våren 1918

vänts till både ilska och förtvivlan över högerens och officerskårens öppna stöd (med den nya liberal-socialdemokratiska regeringens goda minne) till den vita kontrarevolutionen i det finska klasskriget.

Att de finska arbetarnas och torparnas revolution dränktes i blod, med 30 000 dödade på den röda sidan, fick trots den förvärrade livsmedelskrisen en avkylande effekt på de svenska arbetarnas kampvilja. Det gjorde också utbrottet av spanska sjukan, den dödligaste influensa-pandemin i modern historia. Denna krävde sommaren och hösten 1918 inte bara 22 000 dödsoffer, mest unga i 20-25-årsåldern, utan också att alla skolor, militärövningar, stora folksamlingar, marknader och till och med gudstjänster under en tid stängdes ned.

Under ytan jäste dock det sociala missnöjet med den åter förvärrade livsmedelskrisen, dyrtiden och bostadsnöden. Detta gav under hela 1918 upphov till 912 strejker med 800 000 förlorade arbetsdagar – flest sedan storstrejken 1909. Vändningen till vad vänstersocialdemokraten Fredrik Ström kallade en ”revoltstämning överallt inom arbetarmassorna” kom i september-oktober. Missnöjet riktades nu direkt mot regeringen, som avkrävdes klara besked inför riksdagens möte i oktober.

Startskottet för en ny och mäktig protestvåg blev en stor järnarbetardemonstration lördagen den 12 oktober. Inte bara det nya Socialdemokratiska vänsterparti, som bildats året innan, försökte få med sig alla i gemensamma demonstrationer. I ett uttalande av Lunds socialdemokratiska arbetarkommun förklarades att ”tron på en vänsterregerings förmåga att hävda de fattigare klassernas nöd är redan i hög grad rubbad”.

Innan matkrisen ställts på sin spets förändrades situationen åter i ett slag med nyheterna om det tyska kejsarväldets spektakulära fall den 9 november under trycket av de tyska Östersjömatrosernas och arbetarnas uppror (se Offensiv den 22 november). Sedan kejsaren Wilhelm II flytt och arbetar- och soldatråd tagit makten i Berlin, fruktade Gustav V på allvar att monarkens dagar nu var räknade även i Sverige. Samma oro skakade den liberal-socialdemokratiska regeringen, som inte hade kunnat lösa vare sig matkrisen eller rösträttsfrågan. Även bankerna och storföretagarna med KA Wallenberg i spetsen började frukta en revolution, som inte skulle stanna vid en författningsrevision.

För Hjalmar Branting och de andra socialdemokratiska ledarna gällde det nu att få högeren att backa, innan de alla skulle överväldigas av en revolutionär våg även här: ”Det får ej hända, att det motstånd som hållit oss tillbaka får överleva denna epok”.

Veckorna innan kejsarväldenas fall skakades den liberal-socialdemokratiska regeringen mest av interna motsättningar om skärpta matprisregleringar, med agitation ute i landet från höger för ett nytt bondetåg mot dessa och från vänster för ett nytt arbetartåg som svar. Under den stora S-ledda livsmedelsdemonstration med ett tusental kvinnor i täten som marscherade förbi slottet och Mynttorget söndagen den 10 november ledde nyheten om den tyske kejsaren fall omedelbart till en ny och revolutionär ton, med slagord som ”leve republiken”.

Det har ofta väckt förvåning att den politiska dagordningen så snabbt svängde från försörjningskris till ny rösträttsstrid. Men det blir lättare att förstå mot bakgrund av mirakulöst snabba eftergifter i frågan om dyrtiderna: besked om sänkta klädpriser redan den 14 november, samt om kakao till jul, extra sockerransoner, kornmjöl tillbaka i butikerna, rent vetemjöl i brödet och fördubblad kafferanson.

Socialdemokratiska vänsterpartiet gav samma kväll som livsmedelsmarschen den 10 november ut det revolutionära manifestet *För en socialistisk republik – ett program för en svensk massaktion*. I texten inkluderades krav på republik, första kammarens avskaffande, oinskränkt rösträtt för män och kvinnor över 20 år, militärövningarnas inställelse, höjda löner, åtta timmars arbetsdag och arbetarkontroll över industrin samt att bolagens, godsens och

statens jord måste ställas ”till statares, torpare, drängars, bondsöners och skogsarbetares disposition”.

Ransoneringskort under försörjningskrisen.

För att vinna detta uppmanade vänsterpartiet också under dessa dagar då den berusande nyheten spreds om revolutioner överallt i Tyskland och Centraleuropa till förberedelser för storstrejk och bildande av arbetar-, soldat- och bonderåd. Även om inga råd syntes till här i Sverige, växte de som svampar ur jorden där nyss inga hade synt i Tyskland.

”Arbetarna och marinsoldaterna har tagit makten i Kiel ... Inom några timmar stod Tyskland i revolutionär låga ... Fred! Fred! Frihet! Frihet! hördes som ett dovt brus. Hela Europa skakade i sina grundvalar ... Kejsar Wilhelm med sina närmaste flydde till Holland. Hindenburg gav tyska armén order till reträtt. Varje dag i november föll en kejsar- och kungakrona: Tysklands, Österrikes, Bayerns, Badens, Würtembergs, Sachsens, Bulgariens, Ungerns och de otaliga tyska furstekronorna. Aldrig har världen upplevt ett sådant skådespel. Själva sagorna överträffades”, minns vänstersocialdemokraten Fredrik Ström i sina memoarer.

”Många tyska generaler flydde. Ludendorff flydde till Sverige. Förklädd. Ensam. Nyss hade han kommenderat arméer och riket. Nu kom han till Sverige. Som en hemlös emigrant”.

Medan en appell till S-ledningen om enhetsfront avvisades av denna, som svarade med egna manifestationer, lyckades vänstern många gånger bättre med att samla gemensamma demonstrationer och massmöten med de lokala socialdemokraterna och facken, till exempel i Skövde, Västerås och Uppsala. I Västerås restes till och med krav på samgående mellan partierna.

Även yngre S-ledare som Per Albin Hansson och partisekreteraren Gustav Möller (på 1930-talet stats- respektive socialminister), som under 1916-1917 hade lett kampen mot partivänstern i samband med splittringen, argumenterade nu även de för en revolutionär aktion, om första kammaren inte skulle ge upp. På ett massmöte i Linköping föreslog Hansson i så fall att

den andra kammaren under en storstrejk med massdemonstrationer vid riksdagen skulle utropas till nationalförsamling och driva igenom en författningsreform, som även innebär ”monarkins utbytande mot republik”.

I tre ledare under rubriken ”Den sociala revolutionen” i Social-Demokraten menade Per Albin att man ”försäkras sig om maktmedel: strejkvapnet, de värnpliktiga soldaternas lojalitet mot den egna klassen”.

I en luddigare variant av samma balansakt, där det gällde att ”mullra” lagom för att inte låta initiativet glida över till Zeth Höglunds ”bolsjeviker”, undertecknade även Branting och den allra mest motvillige LO-basen Herman Lindqvist den 15 november ett manifest, som försäkrade att ”arbetarklassen nu är beredd att sätta in all sin kraft”.

Enligt den före detta statsministern Hammarsköld var Gustav V övertygad om att revolutionen stod för dörren. Kungen var djupt rörd av tacksamhet gentemot Branting, för att denne införde 4 000 socialdemokrater i Stockholm den 14 november lyckades ”kuppa” bort det akuta kravet på republik, genom att hänvisa det till en framtida folkomröstning. Manövern avslutades raskt utan debatt till blåsorkesterns toner av Internationalen.

”Om några värnpliktiga funnes inne skulle vi redan hafva soldatråd”, trodde kungen, som redan hade packat sitt bagage. Till skräcken bidrog hans tyskfödda drottningens fasansfulla flykt genom revolutionens Tyskland under eskort av republikanska soldater och arbetare, sedan familjens slott beskjutits en natt. ”Äfven automobilfärden till Zwingenburg svår genom upproriska byar”, hade kungen rapporterat.

Lant- och sjöförvarsministrarna vittnade den 12 november om ”en starkt revolutionär stämning bland soldaterna”. Regeringen vidtog samma säkerhetsåtgärder som under april-maj 1917 och februari-mars 1918. Alla officerare skulle vara beredda dygnet runt. I vapenförråden skulle slutstycken till gevär, kulsprutor och artilleripjäser tas bort. Vid infanteriet förbereddes larmstyrkor på 200 man av ”fullt pålitliga värnpliktiga” (C G Andraes i *Revolt eller reform*). Var kretsen kring Branting stod om den riskerade att förlora kontrollen framgår av den socialdemokratiske sjökrigsministern Erik Palmstiernas dagbok: ”Jag låter för min del smida pansarsköldar till trängens automobiler vid flottans varv för att kunna patrullera gatorna vid behov: pengar insamlas i tysthet på privat väg, pålitliga, utvalda korpraler hållas i beredskap på Skeppsholmen och en pansarbåt har lagts ut på Strömmen med utvald besättning”. På amiral Dyrssens fråga om vad han skulle göra om det uppstår oro bland matroserna, svarade Palmstierna: ”Skjut en halv minut innan det är för sent”.

Bolsjeviskräcken ökades av att dessa under hösten hade fått majoritet i Estlands och Lettlands soldat- och arbetarråd. Och nu sköt arbetar- och soldatråd upp som svampar ur marken även i Tyskland. Rykten fick vingar, då LO-basen Herman Lindqvist rapporterade att han ”från fullständigt tillförlitligt håll” (det vill säga den liberale statsministern Nils Edén) fått veta att bolsjevikerna den 15 november tänkte ge paroll till storstrejk, i syfte att slå mot livsmedelsindustrin och framkalla ”revolutionärt kaos”!

Första kammarens talman, greve Hugo Hamilton, ville förena högern med de liberala och hög-socialisterna för att undgå något mycket värre – ”en ren socialistregering med starka inslag från vänstersocialisterna”. Samtidigt vägrade kungen att ens diskutera en ny ”kampregering” av högermän, som efter borggårdskuppen 1914, något som skulle utlösa en revolutionär kris.

Kungen var "djupt rörd" av tacksamhet över Brantings stöd och hjälp i att "kuppa bort" kravet på republik.

Faran för "hotet från en revolution som kunde ifrågasätta äganderätten i banker och storindustrier" oroade enligt C G Andrae ledarna i svenskt näringsliv. Att risken för en revolution togs på allvar visades också av att statsminister Edén vädjade till LO att vänta med en storstrejk till dess att rösträttsfrågan hade behandlats. Om första kammaren fällde reformförslaget skulle regeringen avgå och fältet vara fritt. Samtidigt såg Hamilton till att skaffa stearinljus så att första kammaren inte skulle sitta i kolmörker under en generalstrejk.

Medan LO-basen Herman Lindqvist utåt sade sig ha "all möda att hålla storstrejken tillbaka", var LO-ledarna i verkligheten vettskrämda för en storstrejk – till den grad att både P A Hansson och Branting kritiserades för att ha uppträtt ansvarslöst och lättsinnigt. "Om högern haft kännedom om den debatt som förs här idag, fingo vi nog ett trevligt kompromissförslag", kommenterade en cynisk fackledare deras feghet.

Att resultatet den 17 december ändå blev en så pass ruttan kompromiss med förstakammarshögern var ett direkt resultat av denna feghet. Det ramaskri den väckte långt in i Brantings S-parti visade att mycket mer förväntades av arbetarklassen. Uppgårelsen avskaffade den 40-gradiga röstskalan, gav kvinnorna rösträtt och lovade ett förslag om 8 timmars arbetsdag till 1919. Kvar blev ett partiellt skattestreck, samtidigt som den kommunala rösträttsåldern höjdes till "efter fyllda 23 år" (24-27 år) och i landstingsmannaval till "efter fyllda 27 år" (28-30 år). I valen till första kammaren infördes i städer med stadsfullmäktige indirekta val av elektorer enligt samma grund som för val av landstingsmän (efter fyllda 27) och förlängd mandatperiod till åtta år – vilket under många år befäste högerväldet i första kammaren.

Sveket var enligt Ernst Wigforss (flera år senare finansminister) chockerande: "I den första revolutionära situationen skulle de aldrig ha vågat antyda en lösning som den nuvarande. De

(...) låtsades på allvar diskutera republik och enkammarssystem. De båda institutionernas avskrivning ställdes bara en liten smula på framtiden (...) Och så fick man massorna nätt och jämnt lugna (...) Arbetarklassens vilja är i förväg knäckt genom ledarnas nederlag. Med ett splittrat parti gör man ingen revolution (...) Men en stor strejk, det vill säga arbetarmassorna på gatorna såsom vakt omkring en (...) regering, som sätter första kammaren ur funktion, den skulle ha segrat i samma ögonblick som den blev beslutad.”

Många arbetares reaktioner blev också skarpa, även om de inte kunde hota uppgörelsen. I Stockholms arbetarkommun antogs Brantings förslag med 400 röster mot 180, medan 500 avstod. Men i hallen utanför, där 2 000 arbetare hade samlats, antogs en uppmaning till Sveriges arbetare ”att inte tolerera detta förräderi”.

Lokala fack i hela landet brännmärkte sveket. I Göteborg lämnade Metalls avd 41 med 7 000 medlemmar det socialdemokratiska partiet. ”Ett skammens dokument”, kallades uppgörelsen också av SSU:aren Nils Karleby i Skånska Socialdemokraten.

På ett möte med Socialdemokratiska vänsterpartiet i Auditorium fördömdes ”fuskreformen” av 1 800 arbetare. Men till partiets svårigheter att utveckla protesterna bidrog dels oerfarenheten, dels dess alltför svaga bas i facken, dels en djup intern spricka i dess egen ledning om inställningen till den ryska oktoberrevolutionen.

Ett annat bakslag som under-grävde vänsterns moral följde därpå i januari 1919, när de tyska högersocialdemokraterna med hjälp av reaktionära frikårer mördade de tyska marxisterna Karl Liebknecht och Rosa Luxemburg.

Erfarenheterna från den svenska revolutionen 1917-18 och de samtidiga händelserna i Tyskland, Ryssland och Finland övertygade ändå tusentals svenska arbetare om nödvändigheten av att stödja den nya, kommunistiska international som bildades 1919. Denna skulle under nästa skede motivera många miljoner arbetares och fattigas kamp världen runt, innan även den senare skulle duka under för stalinismens urartning.

”Den ryska revolutionen sträckte sina verkningar ej blott till alla delar av det väldiga ryska riket utan även till varje vrå av det krigshärjade Europa.

Tyskar och österrikare hade följt ryssarnas exempel. De kastade sina vapen och förbrödrade sig med sina ’fiender’, medan den tyske kejsaren och hans närmaste flydde över gränsen till Holland för att undgå den siste tsarens öde (...) Mitt i svälten, mörkret och kölden återföddes hoppet om en ny och bättre framtid även hos de svenska arbetarna.

Revolutionen klappade på portarna.

Det var många som ville öppna för den främmande gästen.

Vad ville de politiskt och ekonomiskt privilegierade betala för att slippa honom?”

(Ragnar Casparsson i LO under fem årtionden).